

Chaplin,

l'humor intel·ligent

La nit de Nadal fa
25 anys que va morir
Charles Chaplin.
També fa un quart de
segle que les pantalles
de l'estat espanyol
van il·luminar-se
amb una de les sàtires
més admirables
de la història,
'El gran dictador',
una pel·lícula que avui
es pot veure a les sales
d'arreu del país.
Charlot, l'"alter ego"
de Chaplin, és més viu
que mai, potser
més que el sistema
sociopolític que sempre
va criticar.

La figura d'un rodamón solitari amb unes velles i enormes sabates, bigotet ridícul, barret bolet, vestit estripat i un inseparable corbat bastó que juga amb l'harmonia inconnexa d'un caminar d'ànec és un dels ítems de la cultura del segle XX. És l'estampa de Charlot, l'etern còmic carregat de justícia, l'home que va fer de la llei del carrer un *modus vivendi* aplaudit i rebutjat en parts iguals depenent del conjunt humà a qui adreçava les seves metàfores vitals. Sens dubte, Charlot és el prototip de l'ésser sense recursos materials, però tanmateix ric en humanitat, una icona de l'eterna protesta dels desafortunats contra el sistema establert.

Sota el personatge, s'amagava la persona, Charles Chaplin, que, com la majoria dels genis del cinema, té una biografia en què no falten els escàndols, la riquesa i la pobresa, el sexe, el rebuig i la fama. Podríem dir que totes les virtuts i els defectes que despengen de la societat contemporània s'amunteguen damunt l'actor que un dia va riure's de les dictadures feixistes i de l'imperialisme capitalista.

Charles Spencer Chaplin va néixer el 16 d'abril de 1889 a Kennington Road, un barri dels afores de Londres. La seva infantesa sembla extreta d'una novel·la costumista d'un altre cèlebre Charles, aquest cop el Dickens: no va veure mai el seu pare, un actor d'origen jueu que havia mort víctima de l'alcohol cinc mesos abans del seu naixement, i va haver de patir la dependència a la beguda de la mare, Hannah, actriu telonera de *music hall*, que va embogir quan el jove Chaplin tot just començava a caminar. Sense recursos, amb tres germans i una mare dement, Charles Chaplin s'ha de guanyar la vida fent una mica de tot per

la capital anglesa: canta i dibuixa pels carrers fins que aconsegueix substituir la seva progenitora al teatre on actuava tot just quan baixa a l'infern d'haver de tancar la mare en un manicomi. Amb tot aquest entorn tan desfavorable, no té més remei que fer tan bé com pugui allò que li permet menjar: la interpretació. Paradoxes de la vida, s'ha d'eixugar mars de llàgrimes per fer riure la gent. Als tretze anys aconsegueix el seu primer paper en un escenari: interpreta el grum d'una obra de Sherlock Holmes. Als vint, es disfressa de gos a *Peter Pan* i aconsegueix un bitllet d'ingrés a la companyia de pantomimes de Fred Karno, on coincideix amb Arthur Stanley Jefferson, més conegut com l'Stan Laurel de la parella còmica el Fati i el Prim.

Un altre bitllet, de tercera classe, li serveix per viatjar el mes de setembre als Estats Units. El 3 d'octubre, la colla de Karno ofereix un espectacle al Colonial Theatre de Nova York. Dos anys després hi tornen a actuar. Aquesta vegada, però, ni Chaplin ni Stan Laurel tornaran a Anglaterra.

El talent de Chaplin com a còmic, malabarista, ballarí, cantant i mim va sorprendre el productor Mack Sennet, cap de la companyia californiana Keystone, que no va dubtar a emportar-se'l a Chicago, primer, i a Los Angeles després, per treballar en diverses pel·lícules. Les primeres produccions són dirigides per Sennet. A les següents, Chaplin ja apareix com a director en els crèdits.

El rodamón de la justícia. Entre 1914 i 1923, Chaplin va interpretar, escriure, dirigir o produir 69 pel·lícules que el conduïren directament a la fama. La premsa es va fer ressò del talent del jove anglès i aplaudia la figura de Char-

EL TEMPS

Amb el seu inconfusible posat, el mític Charlot ben aviat va erigir-se en un símbol del cinema mut. La imatge pertany a la seva pel·lícula *La químera de l'or*.

lot, nascut de la seva imaginació. El personatge, que no vol dir l'actor, es va anar formant a partir del paper de rodamón que apareix en moltes de les seves

pel·lícules, però serà amb l'estrena de *Tot per un paraigües*, el 28 de febrer del 1914, quan es va certificar el naixement de Charlot, nom aconseguit després de

passar per Chas, Charlie i, per fi, Charlot, encert que cal adjudicar a un distribuïdor francès, Jacques Haik, a fi de vendre millor les obres de Chaplin als cinemes francesos.

Amb treballs com *El pelegrí*, *Vida de gos*, *El noi*, *Les llums de la ciutat* i *El carrer de la tranquil·litat*, *La químera de l'or* o *El circ*, Charlot s'erigeix en un ídol de masses arreu dels Estats Units. Chaplin sap explotar millor que ningú la bellesa del silenci i l'art de la pantomima que li ofereix el cinema mut. Converteix el gag mut en una peça de joieria oimés tenint en compte que la majoria de missatges són proclames a favor de la justícia, la igualtat social i l'amor. Per al record ens ha quedat l'escena, a *La químera de l'or*, d'un famolenc Charlot que es menja la seva bota pensant-se que és un bistec i els cordills esdevenen uns deliciosos espaguetis.

Però li costa fer-se una idea de la popularitat que li ha assignat el seu país d'adopció. Provenent de la més absoluta humilitat, en una ocasió, Chaplin va desmaiarse davant l'afluència de persones que l'esperaven davant un hotel a Chicago.

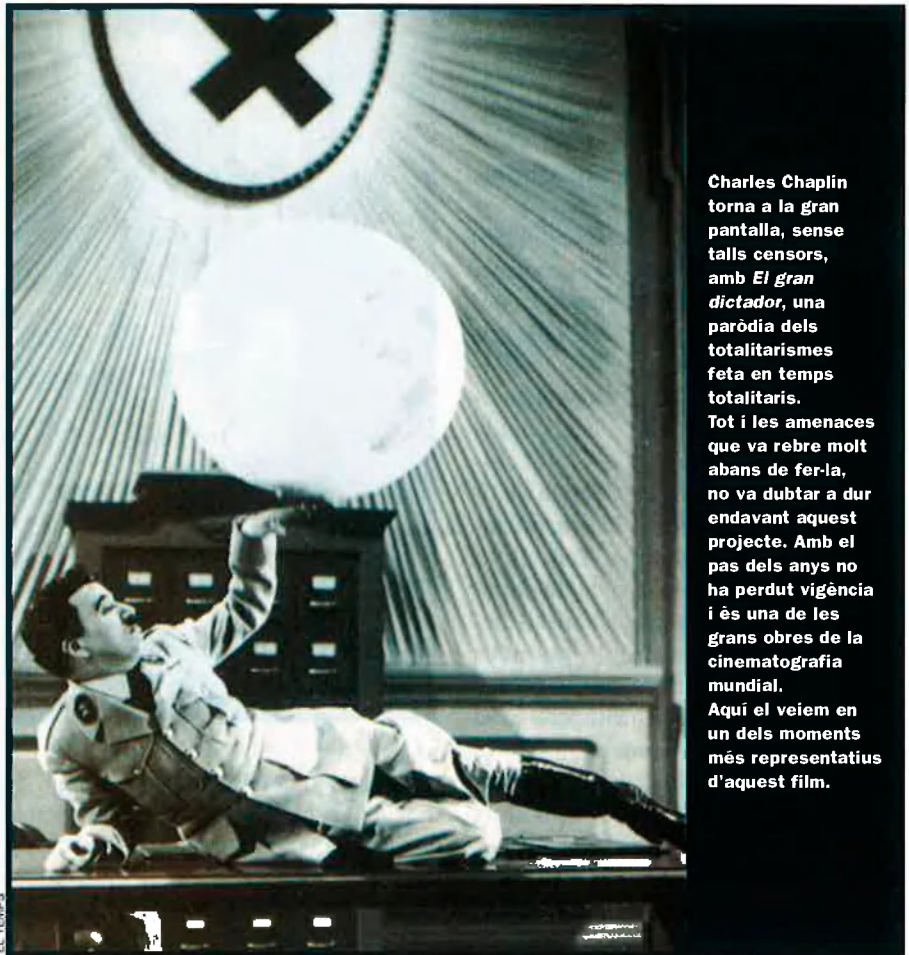
Temps moderns, temps de queixes. La pel·lícula *Temps moderns* es va començar a gravar l'any 1933, just quan els Estats Units es recuperaven del cop econòmic de 1929, i s'estrenà el 1936, quan els feixismes totalitaris es van imposant a Europa. Va marcar un abans i un després de la carrera artística de Charles Chaplin. A *Temps moderns*, l'humor es posa al servei de la denúncia social en uns temps on res no sembla conduir enlloc i on la força del capitalisme ha aixafat la realitat individual i els conceptes bàsics de l'humanisme. La pel·lícula va tenir un gran impacte arreu del món. Servint-se d'esgarrifoses màquines —una de les obsessions de Chaplin— es qüestiona moltes parcel·les de tot allò que envolta el progrés. *Temps moderns* avisa dels perills que s'estableixen en la relació desigual entre l'home i la màquina i la nul·la capacitat de reflexió que ofereix el trepidant ritme de la societat actual, un discurs molt lligat a obres com *La rebel·lió de les masses*, d'Ortega y Gasset, o *La ciutat au-*

tomàtica, de Julio Camba. Chaplin no entenia per què l'home havia quedat reduït a un nombre de la cadena de producció, sotmès a l'estandardització, la monotonia, la massificació i el conformisme. Aquest esperit crític va espantar els grans executius de la maquinària capitalista nord-americana, que començaven a veure el simpàtic Charlot com un perill potencial per als seus interessos. Els espantava que el poble cregués més en aquell personatge amb caminar grotesc que no pas en les mateixes autoritats. I no anaven desencaminats.

L'home que va mofar-se de Hitler.

El cinema social de Chaplin va esdevenir sàtira política mercès a una de les seves obres més reconegudes, *El gran dictador*, estrenada l'any 1940. Amb l'arribada del cinema sonor, es va produir la mort "artística" de Charlot, que ja havia complert el cicle vital de la indústria cinematogràfica. Chaplin va sorprendre amb uns dots d'imitador servint-se de la paraula. La verbalització dels seus pensaments va servir per atacar els règims nazi i feixista, que havien començat una llarga i dura guerra a Europa.

La producció de la pel·lícula, com era previsible, no va estar absent d'incidents diplomàtics. L'any 1937 Chaplin va anunciar el seu projecte, una burla a Adolf Hitler, el dictador alemany que controlava el poder d'Alemanya des del 1933. Ja aleshores, totes les pel·lícules de Chaplin, d'origen jueu, havien estat prohibides a Alemanya per ordre del cap de propaganda, Joseph Goebbels, però quan s'anuncià la posada en marxa de la pel·lícula, la situació es va crispar de valent. L'ambaixador alemany als Estats Units va amenaçar de no emetre cap pel·lícula nord-americana a Alemanya, fet que va succeir l'any 1941. La companyia que havia de produir-la, United Artists, va enviar a Chaplin diversos missatges recomanant-li que deixés de pensar en *El gran dictador*. També la Hays Office, departament d'autocensura de la indústria del cinema nord-americà, va advertir-lo que la pel·lícula patiria retalls allà on calgués a fi d'evitar un conflicte diplomàtic amb un país, Alemanya, on Hollywood tenia un bon mercat. Fins i tot, des d'Anglaterra es va avisar

Charles Chaplin torna a la gran pantalla, sense talls censors, amb *El gran dictador*, una paròdia dels totalitarismes feta en temps totalitaris. Tot i les amenaces que va rebre molt abans de fer-la, no va dubtar a dur endavant aquest projecte. Amb el pas dels anys no ha perdut vigència i és una de les grans obres de la cinematografia mundial. Aquí el veiem en un dels moments més representatius d'aquest film.

Quatre enllaços i moltes Lolites

El psicoanalista Sigmund Freud va explicar que Chaplin havia fet un retrat inalterable de la seva personalitat a la gran pantalla: "Un jove pobre, desemparat i maldestre per al qual, en canvi, les coses canvien al final. Chaplin s'interpreta a ell mateix, tal com era en la seva desafortunada joventut. No pot escapar de les impressions i de les humiliacions que va patir. Es mostra infeliç, però sempre mira d'ajudar a superar-se les dones que surten a les seves pel·lícules."

Charles Chaplin va tenir una relació plena d'alts i baixos amb les dones. L'any 1918 va contraure matrimoni amb Mildred Harris, de setze anys, quan treballava com a actriu adolescent. La relació es va trencar al cap de dos anys. El 1924 Chaplin es va tornar a casar, ara amb la jove Lolita McMurray, coneguda artísticament com a Lita Grey a la pel·lícula *El nen*. Van tenir dos fills: Charles Spencer, que va morir alcoholitzat l'any 1968, i Sydney Earle.

El 1927, Lita Grey va aconseguir el divorci, la custòdia de les criatures i un milió de dòlars de Charlot. Al cap de sis anys, Chaplin es va casar amb la seva companya de repartiment a *Temps moderns* i *El gran dictador*, Paulette Goddard. L'aliança es va interrompre el 1941. Dos anys més tard, Chaplin tornava a casar-se, ara amb Oona O'Neill, filla del dramaturg Eugène O'Neill, que complia la majoria d'edat el mateix dia de l'enllaç. Tot i la diferència de trenta-sis anys, Oona no se separaria mai del seu marit, amb el qual va tenir vuit fills: Geraldine, Michael, Josephine, Victoria, Eugène, Jane, Annette i Christopher. **J. F.**

Chaplin dels perills que suposaria el film. No cal dir que a l'Espanya de Franco, Chaplin i tota la seva obra estava prohibida per una ordre de la Jefatura de Prensa de 2 d'abril de 1940, i que *El gran dictador* no es va estrenar fins després de la mort del Caudillo.

Però tot va canviar radicalment quan, uns dies abans de començar el rodatge, Anglaterra va declarar la guerra a Alemanya, el 3 de setembre de 1940. Immediatament, els telegrams de la United Artists a Chaplin van canviar radicalment de discurs: "Acabi ben aviat la pel·lícula: tot el món l'espera." Tot i algunes amenaces de mort, Chaplin va tirar endavant el projecte i *El gran dictador* es va estrenar a Nova York el 15 d'octubre de 1940. En la roda de premsa posterior a la *premier*, Charles Chaplin va dir: "El meu dictador s'assembla força a Hitler. És una coincidència que porti un bigoti com el meu, però jo el vaig utilitzar abans." Amb tot, a la seva biografia oficial, publicada l'any 1964, escriuria: "Si hagués conegut els horrors dels camps de concentració alemanys, no hagués pogut realitzar la pel·lícula; no hagués pogut transformar en burleta la bogeria assassina dels nazis."

Fugint del conservadorisme. Després de la Segona Guerra Mundial, Charles Chaplin és un personatge res-

Chaplin, en un aniversari seu, amb Sophia Loren i una joveníssima Melanie Griffith.

pectat pel gran públic arreu del món. Se li reconeix el caràcter reivindicatiu en la majoria dels seus treballs i s'aplaudeix el discurs final a favor de la llibertat humana que pronuncia un fals Hinkel —alter ego de Hitler— a *El gran dictador*. Però el crit a favor de la pau i la fraternitat no és ben interpretat pels sectors més conservadors de la societat nord-americana. El diari *New York Daily*

News hi troba connotacions procomunista en una època en la qual s'imposa l'estricta moral americanista aplicada a la "cacera de bruixes", un seguit d'investigacions i denúncies cap a tot aquell nord-americà que es desviés de la línia marcada pel conservadorisme governamental.

L'any 1951, un Charles Chaplin amb cabells blancs ret homenatge a l'ofici de pallasso a la pel·lícula *Candilejas*, on actua juntament amb Buster Keaton, un altre príncep de la comèdia de Hollywood. Però el rei de l'humor social, Chaplin, s'ha d'exiliar per fugir de la psicosis anticomunista del maccarthisme. L'home que va donar vida a Charlot no pot aguantar més la pressió del seu Govern i de l'FBI, i el 18 de setembre de 1952 decideix marxar del país i establir-se a Corsier-sur-Vevey, a Suïssa, on va passar els darrers anys de la seva vida.

El 1957 es va estrenar *Un rei a Nova York*, una pel·lícula que narra l'arribada d'un monarca a la magna urbs nord-americana amb l'objectiu d'assegurar-se un bon exili. El 1966 va dirigir un altre llargmetratge, *Una duquessa de Hong Kong*, amb Marlon Brando, Sophia Loren, Tippi Hedren i el seu fill, Sydney Chaplin, en el qual Chaplin només apareix esporàdicament. És un epíleg perfecte de la seva obra perquè s'hi barreja comicitat i sentimentalisme per dosis semblants.

Cinc anys abans de morir, l'Acadèmia de Hollywood va reconèixer l'aportació de Chaplin al setè art concedint-li un Oscar honorífic a la seva carrera al món del cinema. El 25 de desembre de 1977, als vuitanta-vuit anys, va morir Charles Chaplin. Desapareixia un dels actors que més van fer per vanagloriar-se de l'art de fer riure la gent, una feina que li va provocar admiradors i retractors fins i tot després de la seva mort, quan algun desaprensiu va interrompre el seu descans etern i va segrestar el seu cadàver. Però Charlot continuava —i continua— viu.

El rodamón amb bastó i pantalons amples iniciava el procés de mitificació que només assoleixen aquells que aconsegueixen fer perdurable el seu discurs.

El pobre més ric del món

Charles Chaplin va formar una fortuna gràcies al cinema. L'escriptor Truman Capote va dir d'ell: "Ha demostrat ser un geni, i s'ha beneficiat d'una circumstància encara menys freqüent: la de ser l'únic responsable del seu mateix negoci: financer, productor, director, guionista i actor." I així fou. Chaplin treballava dia i nit per controlar tots i cadascun dels processos habituals d'una producció cinematogràfica. Després dels seus primers treballs reeixits per a les productores Keystone i Essanay, l'any 1916 un reputadíssim Chaplin va signar un contracte amb Mutual Films, que li ofería autonomia completa per gestionar els seus treballs. Per a dotze pel·lícules, va rebre 150.000 dòlars i una paga mensual de 1.500. Era evident que Charlot era un filó d'or per a la productora: fins al 1921 va recaptar 21 milions de dòlars arreu del món per les seves pel·lícules curtes. L'any 1917, First National li ofereix un milió de dòlars a canvi de fer 8 pel·lícules en 18 mesos. Chaplin accepta el repte.

I l'any 1919 s'uneix amb altres productors de Hollywood per fundar la companyia United Artists. Chaplin és, als anys vint, el cineasta més ben pagat del planeta. Però l'arribada del cinema sonor, el *crack* borsari del 1929 i els seus divorcis es fan notar en la seva economia, una fortuna difícil de quantificar. Charlot fou, realment, el rodamón més ric de la història. *J. F.*

Jordi Finestres